

כתרי תורה

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי יחיאל ב"ר יוסף חווה זלה"ה
מחכמי בראט - כ"ט אלול תשל"ג
רבי שלום ב"ר שלמה פתיחה זלה"ה
רב מושב צלפון - ב' תשרי תשל"ו
רבי יחיאל ב"ר יעיש מנצור זלה"ה
מחכמי סדה - ד' תשרי תשמ"ב
רבי אברהם ב"ר יעקב גברא זלה"ה
רב שכונת הדר יוסף ת"א - ד' תשרי תשל"ז

לק"י • פרשת אתם נצבים ה'תשפ"א ב'של"ב וראש השנה התשפ"ב ב'של"ג • גליון ע'
הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

אין לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

לע"נ ידיד ורע אשר שמחת התורה שכלבו ועל פניו האירה כל סביבותיו, וזכה להרבין תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבולחט"א הרב צבי בלאט שליט"א • ולע"נ זקני רבי אברהם ב"ר יעקב שרעבי זצ"ל, נלב"ע ב"א אלול תשמ"ה, דודי הרב אברהם ב"ר דוד בדיחי זצ"ל, הרב משה ב"ר שלום צאלח זצ"ל, הרב אלעזר עזרי זצ"ל ביבולחט"א רבי אברהם, הרב זכריה ב"ר יוסף ג'הסי זצ"ל, מרת אורית ב"ר מנחם שרעבי ומרת אסתר ב"ר יחיאל ע"ה • ולזכות הרב אברהם ב"ר שלמה שליט"א, הרב אהרן ב"ר יוסף שליט"א, ר' ישראל ב"ר יהודה הי"ו ומיכל ב"ר ישי תח"ל לרפוש' במהרה בתוך שאר חולי ישראל, אכ"ר.

כתר של-א"ש

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם וקניכם ושוטריכם (כ"ט, ט)
כתב מוהר"ר סעדיה אלנדראף זלה"ה בספרו עץ החיים, איזהו יום שהם נצבים בו. ידוע שהוא ראש השנה שהכל באים כבני מרון לפני הקב"ה ונידונים בו (עי' זוה"ק פנחס, דף רלא, א). ולפי"ז ביאר את המשך הפסוק, ראשיכם שבטיכם ושוטריכם כל איש ישראל, ופירש"י כלומר החשוב קודם. כי אין העולם נדון אלא אחר רובו עכ"ל. ביאור דבריו, דמכיון שיעברו תחילה הצדיקים ממילא ימהרו יותר למצוא רוב זכות. משא"כ אם יתחילו מהרשעים או מהבינונים.

נמצא שבפרשתנו יש רמז ליום הדין, אכן לא גילתה לנו התורה בפירוש שיום הדין של כל באי עולם הוא בראש השנה, ולכן כתב מהרי"ץ בעץ חיים (ח"ג נח, א) כי טעם אמירת מזמור למנצח על הגתית לאסף (תהלים, פ"א), להודיע כי זה היום הוא יום הדין, כי בתורה לא נזכר רמז דין כלל, עד שבא דוד ופירשה במזמור זה (שם, ה) בכסה ליום חגנו וכו' משפט לאהי יעקב. ואכן הביא מהרי"ץ כי רבים שואלים למה כסתה התורה ליום הדין, ותיירץ תירוץ ראשון, יש אומרים לפי שאר המועדים יש בהן מצות סוכה ומצה, אכן יום זה אין בהודעת הדין שום מצווה ע"כ וע"ש עוד תירוץ. ואף שכל הרוצה לזכות בדין שב בתשובה ומתחרט על חטאיו, מכל מקום לא נצטוונו על זה מחמת יום הדין.

ומהי כן מצוות היום תקיעת השופר, כמו שאמרה תורה (במדבר כט, א) יום תרועה יהיה לכם. ועוד מצוה יש ביום זה לומר מלכות זכרונות ושופרות וכמו שדרשו חז"ל (ר"ה לב, א) מקראי (ויקרא כ"ג, ע"ש).

ויש להבין מה נקבעו מצוות אלו ביום הדין דווקא. ובשלמא השופר זהו מצות היום, והזכרונות הם שיעלה זכרוננו ביום הדין לטובה, וזהו ג"כ ע"י השופר כמו שגילו לנו חז"ל (שם טו, א) אמר הקב"ה אמרו לפני בראש

השנה מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר. אך על המלכויות קשה. ונראה כי המלכות, אינה רק ידיעה גרידא שאין עוד מלבדו, אלא שתמליכוני עליכם, והיינו לקבל עול מלכותו לשמוע בקול דברו, וכיון שרצה השי"ת שיזכו ישראל בדין, ציוס על המלכויות בשכר זה יזכו בדין. וזהו שאומר הפייט, דרושה כיום, המליכי מלכך וימלוך עלייך וכו' ובשכר זה תזכי לגאול משחת חייכי ויאר פניך אלייך. אכ"ר, שבת שלום, שנה טובה ומבורכת.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיאל ב"ר יצחק עומסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול התש"פ התרת נדרים לנשים

א] כידוע, בהתרת נדרים בערב ר"ה, מבטלים את נדרי העבר ומוסרים מודעא על נדרי העתיד שלא יחולו. ואף שאין התרת נדרים זו מועילה לכל הנדרים, שהרי כדי להתיר נדר ידוע צריך פתח וחרטה וגם צריך הנודר לפרט בפני החכם המתיר, מ"מ יועיל לעניין הנהגות של מצוה וכדומה (מנחת שלמה סי' צ"א או כ'). וכן יועיל להקל מהעונש אם עבר על הנדר (מהרי"ץ עץ חיים ח"ג דף פ"ג ע"ב). ויסוד עניין מסירת המודעה נזכר בנדרים כג: כי הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל. ואף שלא תועיל לכל הנדרים, מ"מ יועיל אם נדר ולא זכר את התנאי בשעת הנדר (משנ"ב סי' תרי"ט סק"ב) ולדעת מהרי"ץ להיפך, המודעא תועיל רק אם וזכר את התנאי תוך כדי דיבור לנדר (ע"ש שם דף נ"ו ע"א). וועניין מש"כ מרן הגר"י רצאבי בשע"ה (יו"ד סי' קס"ח סעי' י"ג) שלמעשה אין לסמוך על מסירת המודעא וביטול נדרי העבר אלא ע"פ הוראת חכם. ורבים שואלים מדוע אין הנשים נוהגות בהתרה זו. והנה באמירת כל נדרי ג"כ יש את שני העניינים הנ"ל, דהיינו ביטול נדרים לשעבר ולעתיד, כי כן הוא הנוסח המקובל בכל קהילות ישראל 'מיום הכיפורים שעבר' ומוסיפים ג"כ 'עד יום הכיפורים שיבא אלינו לשלום'. וואכן מעיקרא לא נהגו ישראל כלל בהתרת נדרים של ערב ר"ה, וסמכו רק על כל נדרי. ורק ע"פ השל"ה (ענין בספרו דף רכ"ז ע"א) החלו בכך כדי להקדים את ההתרה לר"ה. וא"כ הנשים שבאות לבית הכנסת באמירת כל נדרי, הרי זה בהתרת נדרים דערב ראש השנה (הליכות שלמה פ"א ס"ו). ולמעשה אמר לי מרן הגר"י רצאבי שליט"א, כי אף שלא נהגו הנשים בהתרת נדרים דער"ה, ראוי שתמנה האשה את בעלה שליה להפר נדריה ובשעת התרת נדרים שעושה עם הציבור יתכוון ג"כ עליה.

ברכת החבוש כשעודו קשה

ב] בימים אלו מצוי פרי החבוש בשוקים, אך הוא קשה ואינו בשל. ונשאלתי, היות ויש מתעקשים לברך עליו בורא פרי העץ, אע"פ שהוא קשה. ואומרים כך עשו אבותיהם בתימן, מה ראוי לעשות. תשובה: אין ראייה ממה שעשו בתימן שהרי שם היה הפרי ראוי לאכילה כמו תפוח. והאמת נודעה בזמננו כיון שאין ביקוש לחבושים אלא לפני ר"ה שאז קונים אותו לצורך ברכת שהחיינו, לכן מחוסר ברירה מפיעים אותו כשהוא עדיין אינו בשל, ואם היו משאירים אותו על העץ להבשלה מליאה היה מתמתק ומתרכך, כ"כ מרן שליט"א (שו"ת עול"י ח"ג סי' ע"ב בסוף התשובה) ולענין הברכה האריך (שם) והסיק, שיש לברך על החבוש הקשה שהכל ובדיעבד אם בירך העץ יצא. ובע"פ הוסיף לי, כי אלו שהפרי ערב להם אף שהוא קשה ואינו מתוק, אין למחות בידם אם מברכים העץ.

ההנהגה הראויה בעניין השנה בר"ה

ג] כתב הרמ"א שמנהג נכון שלא לישון ביום ראש השנה (סי' תקפ"ג ס"ב). וי"א כי אחר חצות מותר, כיון שכבר תקעו בשופר ונתמתקו הדינים (שער הכוונות דף צ' ע"א, משנ"ב שם סק"ט, כה"ח שם סק"ל). וכן דעת רבותינו חכמי תימן שאין לישון בר"ה, אך אחר חצות מותר וכמהר"ם מרוטנבורג והאר"י ז"ל שעשו כן (ש"ת שם סק"ג, מהרי"ץ בעץ חיים ח"ג דף ע"ט ע"א ע"ש). ויש סוברים שאין לחוש לזה כלל, כיון שמקור דברי הרמ"א מן הירושלמי ולפינו לא נמצא ירושלמי כזה (והסוברים כהרמ"א, ס"ל דנאמנים עליו דבריו שראה כן בירושלמי. שו"ת משנה הלכות חלק י"ג סי' פ). ועוד כי הלשון הנזכר בזה הוא האי מאי דדמיך בריש שתא וכו', ודמיך היינו מיתה והכוונה למי שמת בר"ה שסימן רע לו (ערוה"ש סי' תקצ"ו, תורה תמימה על קהלת פ"ח הע' נ"ו). ולעניין אם צריך להיות ניעור מעלות השחר, כתבו פוסקי זמננו כי מי שאינו רגיל בכך אינו חייב, כיון שכל האמור הוא במי שמזולזל בדין ר"ה והולך לישון, אבל כל זמן שעדיין לא ניעור משנת הלילה אין כאן זלוזול, ובפרט אם זקוק לכך כדי לכוון בתפילה כראוי (שלמי מועד עמוד מ"ז, אשרי האי"ש ח"ג עמ' פ') ושאלתי את מרן הגר"י רצאבי שליט"א כיצד היא ההנהגה הראויה בעניין זה למעשה, והשיב, שתלוי הדבר בטבע האדם ויש לשקול העניין היטב אם פְּשִׁיעוּר בעלות השחר ולא יישן במשך היום לא יפריע לו הדבר לתפילות היום, כי העיקר הוא שאין צריך להתעורר בעלות השחר. וכן יכול לישון ג"כ אחר חצות.

איסור ספיחים בירקות גידולי ששית שנלקטו בשמיטה

ד] דעת הרמב"ם (פ"ד משמיטה ויובל ה"ב) כי אסרו חכמים לאכול את פירות האדמה כל שנלקטו בשנה השביעית, מפני עוברי עבירה שהיו זורעים שדותיהם בשמיטה בסתר, וכשצמחו אמרו שגידולי ששית הם. וי"א בדעת הרמב"ם, כי ירקות שגדלו בששית ולא צמחו כלל בשביעית, אין בהם איסור ספיחים, ולא גזרו בהם אף אם נלקטו בשביעית (חזו"א שביעית סי' ט' סק"ג, עיין ילקי פכ"ג סי"ג). ולמעשה דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א (שנת השבע ביאורים וחדושים סי' ה' ופ"ב ס"ב) וכן דעת האור לציון שביעית פ"ה ס"א) שאין להתיר ירקות שגדלו בששית ונלקטו בשביעית. ולעניין הירקות הנמכרים בחנויות, נתברר לנו השנה כי בבר"צ מסורת השמיטה וכן במערכת הכשרות של ק"ק מודיעין עילית (ובשמיטה שעברה כך השיבנו לנו גם בכשרויות נוספות, ולא עלה בידנו לברר השנה שוב), אף שהם סוברים כדעת החזו"א המתיר ירקות אלו, מ"מ כדי לא להכשיל את הנוהגים בכך איסור, אינם מביאים לחנויות אלא ירקות מיבול נכרי או מיבול חז"ל. אכן יש לתת לב שלא לאכול מהירקות שמניחים לחלוקת 'אוצר בית דין' וכדומה אחר ר"ה, כיון שהם כן מגיעים גם מהנלקט בשביעית, ולדידן הם אסורים.

מצות תשובה במשנת רבותינו

על מה שעשה, ע"ש. ולדעת הרמב"ן תהיה מצות התשובה, החרטה לע העבר והרצון לשוב אל השי"ת].

וכן יש לדקדק מלשון הרמב"ם בספר המצוות (מצוה ע"ג) שצונו להתודות על החטאים והעונות שחטאנו לפני הא' יתעלה, ולומר אותם עם התשובה ע"כ. הרי שהמצווה היא היודי, אלא שכמוכך ללא תשובה אין לה מקום, כי בפיו ובשפתיו כבדנו וליבו רחק ממני. אך התשובה עצמה אינה מצות עשה. ולפי"ז נחלק הרמב"ם גם בזה עם רב חפץ והרמב"ן שלדעתם נצטוונו כאן לשוב אל השי"ת, ולהרמב"ן נוסף כאן גם ציווי על היודי.

איך צדיק גמור יעשה תשובה

[ה] חידוש תמוה הביא מהר"י קורח זלה"ה כאן במשכיל דורש וז"ל ראיתי בכתביד תלמיד אחד, שהקשה על מצוה זו ואמר שמי שהוא צדיק גמור ולא עשה שום עבירה ורוצה לקיים כל תרי"ג מצוות, כיצד יקיים מצות תשובה, ע"כ. כוונת תמיהתו על פי מש"כ השל"ה הקדוש (שער אהבת תורה ריש חלק תורה שבכתב) כי בנשמה יש רמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים, כנגד תרי"ג המצוות, ואין האדם שלם אלא כשהשלים כל התרי"ג מצוות, ע"ש. אכן כבר הקשה שם השל"ה והלא אין אדם בעולם שיוכל לקיים כלם כולם ואפילו מרע"ה לא יכל לקיים כל מצוות הכהונה ומצוות התלויות בארץ ועוד אופנים, ע"ש. ותירץ כי כשמקיים בפועל מה שבידו לקיים ורוצה לקיים כל מה שיצוהו השי"ת, אז גם המצוות שאין בידו לקיים נחשבות לו כאילו קיים. וע"ע בשבט מוסר (פרק ל') שהאר"ן בזה. נמצא דקושיא מעיקרא ליתא, כי מצוה זו שייכת רק למי שחטא, אך גם לצדיק שלא חטא, נחשב כאילו קיים מצוה זו, היות ואם היה חוטא היה שב בתשובה.

[ו] אך אותו תלמיד תירץ, שיעשה עוון קטן, ואח"כ יעשה תשובה כדי להשלים תרי"ג מצוות. והביא לו ראיה מן המשנה (יומא ח' ט') האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, דדוקא החוטא שני פעמים, הוא דאין מספיקין בידו לעשות תשובה, אבל אם חטא פעם א' כדי לקיים מצוות תשובה אשרי חלקו, ועל זה אמר דוד המלך ע"ה (תהלים ל"ב ב) אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עוון. עוון אחד דייקא ע"כ דברי אותו תלמיד. ודחה דבריו מהר"י קורח, ואני אומר שארי ליה מאריה להאיי צורבא מרבנן שכתב כן, וכל מי שאומר כן הרי זה בכלל המגלה פנים בתורה שלא כהלכה ורחמנא ליציל מהאיי דעתא, ואינו אלא דעת ישמעאלים ומי שלבו נוקפו, ולא עוון קטן הוא מתיר אלא עוון גדול שבגדולים רח"ל מפתויים כאלה. ונפלאותי שכאן הביא זאת בשם תלמיד, ואני מצאתי יסוד זה והראיה מיומא, בשתי ספרים נכבדים, הא' בינת יששכר (עמ' ד"ש) בלשון 'שמעתי אומרים'. נדפס בפראג בשנת תקמ"ה בהסכמת הנוביי וגאוני אותו הדור. והב' יד ישראל (עמ' קע"ד) לתלמיד מהר"ם שיק, אוה"ל תרפ"ו. וצע"ג. ולעצם הקושיא כתב בדרך מליצה, שעל זה אמרו חז"ל (ברכות לה, ב) במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, כי מי שהוא צדיק גמור אין לו אלא רי"ב מצוות ולא יוכל לעמוד במקום בעלי תשובה שבידם תרי"ג מצוות. וסיים על זה ואני יודע שלא יספיק תירוץ זה לכל משכיל. [ועי' ביאור נפלא למימרא זו במהרש"א המובא להלן אות ז].

מהי תשובה

[ז] ולכך כתב ואשר לעני"ד נראה פשוט בתשובת שאלה זו, כי מי זה אמר שאין מצוות תשובה אלא לחוטא חטא ועובר על מצוה, הלא היא נקראת תשובה סתם. וביאר דבריו כי מאחר שהאדם בארץ החומרית, והרי כל גופו חומר ויצר רע. הנה כשיכופ את חומר ויצרו הרע כדי לעשות רצונו של מקום, מייד הוא מקיים מצוות תשובה, שהרי שב מדרך החומר אל דרך השי"ת ותורתו הקדושה, ע"ש בארוכה. ויסוד זה הביאו העיב"ץ בביאורו לאבות (ד' כ"א) בשם הר"י בן שושן ז"ל, מילת תשובה תאמר על שני פנים, הא' על השב מחטא, והב' על הנוהר מחטא. והטעם, כי טבע האדם לחטא ושב ממנו עכ"ל. [וכעני"ז כתב המהרש"א בח"א (ברכות לה, ב) כי בעל תשובה נקרא גם הצדיק שבא חטא לידו ושב ממנו ולא נכשל בו, ע"ש].

אכן כל זה לא יאות אלא לדעת הראשונים שנצטוונו לשוב בתשובה, אך לדעת הרמב"ם שנצטוונו להתודות על חטא, זה בוודאי לא שייך בצדיק גמור שלא חטא, כי על מה יתוודה. וצ"ל כמו שכבר כתבנו (לעיל אות ה) ע"פ דברי השל"ה דקושיא מעיקרא ליתא.

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפנך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדייזוך ה' אלהיך שמה: ושבת עד ה' אלהיך ושמעתי בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום ובנך בכל לבבך ובכל נפשך (ל, א ב)

ביאור המקראות שלפנינו

[א] נחלקו רבותינו מה בא הכתוב ללמדנו בפסוקים אלו, דעת הרמב"ם (פ"ו מתשובה ה"ה) כי כאן הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר והיה כי יבואו עליך וכו' ושבת וכו' ושב ה"א את שבותך וריחמך ושב וקיצצך מכל העמים אשר הפיצך ה"א שמה. ע"כ.

אך הרמב"ן כתב לקמן על הפסוק כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום וכו' בפ"ך ובלבבך לעשותו(שם, י"א), כי במצוות התשובה הכתוב מדבר כמו שנזכר בתחילת הפרשה והשבת אל לבבך, ושבת עד ה"א. וזהו בפ"ך ובלבבך לעשותו, שיתוודו בפניהם וישבו אל ה' בכל לבבם ויקבלו עליהם התורה והמצוות לדורות. ומה שלא בא הכתוב בלשון ציווי [איש כי יחטא, ישוב בפיו ובלבבו] לרמוז על העתיד לבוא, וכמו שפירש בפרשת בחוקותי (ויקרא כ"ו, ט"ו) כי כל הפרשה בגלות החל הזה, מחרבן בית שני והלאה, שהרי שלא נזכר בפרשה זו שום קץ וקצב רק תלה אותה בתשובה עכ"ל.

[ב] ובמחלוקת זו נחלקו כבר הגאונים, כי הביא הגר"י פערלא (בביאורו לה"ג פרשה מ"ב ד"ה אלא) את דברי רבי יהודה בן פלעס [ותלמיד הר"ף, ע"י תור הזהב בספרד עמ' ע"ה. ניקוד השם בפתח כ"כ הר"י"ח סופר בתורת יעקב עמ' תרי"ד. וע"ע שלמת חיים סי' קל"ז] שביאר פרשה זו בעניין הבטחת השי"ת על הגאולה, אם יהיה נדחך בקצה השמים וכו'. ובסוף כתב (זכרון לראשונים מחברת ג', ובנוס"א בסני ע"ז עמ' קי"ג. וכאן שילבתי בין שניהם), ואמנם אמרתי זאת, כי ראיתי רב חפץ נ"ע שהכניס את הפסוק ושבת עד ה"א בכלל מספר המצוות, וכתב זה בפרק הראשון של ספרו. אולם רב שמואל גאון נ"ע אמר בספרו נסך אלשרע, כי זה בדרך ההגדה. וכו'. והודיע כי בני ישראל אשר גיעו להם הצרות הגדולות בגלותם בין האומות, ישובו ויחזרו לשמירת המצוות אשר צווה אותן. באותה שעה סיפר לנו, כי הוא יגמלם עבור זה כאמרו ושב ה"א, עכ"ל מתורגם מלשון ערבי וע"ש בזכרון לראשונים שהאר"ן בעניין מנין המצוות. נמצא כי דעת הרמב"ם וריב"ב כר"ש גאון, והרמב"ן כרב חפץ.

מהי מצות תשובה לדעת הרמב"ם

[ג] נמצא כי לדעת הרמב"ם אין מקור למצוות התשובה, אכן בפתחה להלכות תשובה, כתב מצות עשה אחת והיא שישב החוטא מחטאו לפני ה' ויתוודה. ושם בתחילת ה"א הביא את מקור מצוה זו מפסוק והתוודו את חטאתם (במדבר ה, ז) ע"כ. וביאר בקרית ספר כי התשובה והיודי מצוה אחת היא, שאין יודי בלא תשובה, דאז הוא כטובל ושרץ בידו. וכן אם הרהר תשובה בליבו אף שהוא צדיק גמור, עדיין לא קיים מצות תשובה עד שיתודה, כי היודי הוא גמור התשובה. וכן מבואר מדברי הרדב"ז בספר מצודות דוד (מצוה ע"ה) לעשות תשובה שנאמר והתוודו את חטאתם אשר עשו ארז"ל, זה ויודי דברים. ואף שלא הזכיר שם את הרמב"ם, שמענו כי בדרשת חז"ל זו של ויודי מונחת מצות תשובה. [ויעו"ש במצוה ה' שכתב דהעושה תשובה אפילו מיראת העונש, מקיים מצות עשה של את ה"א תירא ע"כ. נמצא שמקיים ב' מצוות בעשיית תשובה].

[ד] אכן המנחת חינוך (מצוה שס"ה, ב) דקדק בלשון הרמב"ם שכתב (שם, פ"א ה"א) כל המצוות שבתורה בין עשה בין ל"ת, אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישב מחטאו, חייב להתוודות לפני הא' ב"ה, שנאמר איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא, והתוודו את חטאתם אשר חטאו, זה ויודי דברים. ויודי זה, מצות עשה עכ"ל. הרי שלא כתב דמי שחטא מצווה לשוב בתשובה, אלא כי כשישוב מצווה להתוודות. ומבואר, דאין דאין התשובה מצוות עשה. וכן דקדק מלשון החינוך שם, שנצטוונו להתוודות לפני ה' על כל החטאים שחטאנו, בעת שנתחם עליהן.

וביאר הדבר יובן עי"פ מש"כ במשך חכמה (דברים לא, י"ז) כי עזיבת החטא אינה שייכת לתשובה, אלא הוא מחמת אזהרת החטא הראשונה שלא לחטא, ובמצות התשובה נתחדש להתוודות לפני השי"ת ולהתחרט

מדרכי רבותינו - מוהר"ר חיים כסאר זלה"ה

כבר מראש חודש אלול היה רבינו בחרדה גדולה מאימת הדין, סיפר תלמידו הגר"א ח' כהן שליט"א שנה אחת ליוותי אותו בר"ח אלול לאחר תפילת שחרית, מיד שהגיע לביתו התיישב ללמוד הלכות תשובה להרמב"ם אבל מיד כשהתחיל לקרוא החל לבכות והיה קורא ובוכה. כך גם כשהגיע יום הדין מה גדלה יראתו וחרדתו, ובעמדו לדרוש דברי כיבושין לציבור לפני התקיעות התחיל לומר 'היום יום הדין, שוקלים את מעשינו במאזניים... ומיד נרתת גופו הטהור בכביה ולא יכול היה להמשיך לדבר, ויהי המקום לחרדת אהים ומעמד מרטיט זה נמשך כמה רגעים עד שהיה מסמן שיגשו להתחיל 'עת שערי רחמים'. ואם ראשונים כך, מה נענה אנן.